

AERA

fá børn siga nógv orð, tá tey eru 12 mánaðir. Tað er ymiskt, nær børn byrja at tosa, og tað er ymiskt, hvussu tey skilja. Tað er týðiligt, at tað er lættari hjá børnum at læra navnorðini heldur enn at seta orð á handlingar og kenslur.

– Tað er púra normalt ikki at siga nakað, tá barnið er eitt ár ella háltannað, men man skal sum foreldur fylgja við. Tá tey eru millum háltannað og tvey ár fara tey flestu inn í ein orðaspurt, sum setir ferð á orðfeingið. Men so eru tað hesi, ið framvegis duga færri enn 25 orð ella so, sigur hon og visir eina stabbamynd, har ein litil bólkur av børnum liggur.

Orð hava áhuga

1200 børn eru við í kanningini hjá Sissal, sum hevur fingið stóra undirtøku millum foreldrini, ið hava lutikið.

– Hetta er avgjørt eitt evni, ið foreldur eru áhugað í. Fyri tey er tað sjálvsagt grundleggjandi at fáa samskipt við børnini. Og tað er sjálvsagt gott, tá tað gongur børnunum væl, men vit skulu eisini finna út av nær og hvussu, vit skulu seta inn fyri at hjálpa, har sum tað ikki gongur væl. Málið hevur nógv at siga í tí sosiala partinum, til dømis tá børn skulu spæla leiklutaspøl. Man sær ofta, at tey børnini, sum ikki tosa so væl, fáa leiklutin sum hundurin í spælinum.

Sissal visir á, at tað eru nógv ymisk viðurskipti í sambandi við

máltøku, ið gera seg galdandi. Eitt nú skulu børn læra, at orð hava ymsar týðningar, og at tey kunnu nýtast á ymskar mátar.

– Til dømis orðið, sum børnini hoyra úttalað »vevur«. Hetta orðið merkir vegur at koyra á, vevur at veva við og veður til dømis regn, men orðið ljóðar fyri børn eins. Tey læra eisini, at eitt nú ein koppur ikki bara er ein ávísur grønur koppur, men at hann kann hava ymisk skap og vera reyður, bláur ella gulur.

– Eitt annað dømi eru bendingar. Barnið skal læra, at »skógvur« og »skónum«, er sama orð, ið tey sum hugtak skulu kenna aftur, men tað eru ymsir bendingarformar av sama orðið. Og tað skal barnið læra. So tað er ein stór uppgáva hjá barninum. Eitt annað dømi eru fleiri orð, sum merkja tað sama, eitt nú »rutsjibani« og »skreiðibreyt«. Tað er ein onnur diskussión, men í sambandi við tað havi eg spurt, um foreldrini siga »skreiðibreyt«, tá tey lesa fyri børnunum, ella um tey brúka »rutsjibani«, tí her læra børnini, at tað eru tvey ymisk orð fyri sama hugtak.

Føroyskt tilfar manglar

Vit brúka okkara mál hvønn dag til at søkja og skapa samband, at miðla, at siga hvørji vit eru og so framvegis. Børn uttan væl ment mál kunnu fáa trupulleikar har. Tí er umráðandi at tosa nógv við børnini, fyri at geva teimum bestu fyritleyktir fyri at mennast.

– Eitt er, tá børnini eru heima, og vit tosa um heimlig ting, men tá ið tey koma í skúla, er tað sum ein annar heimur fyri tey. Og tað er hetta, sum hevur mín áhuga, sjálv máltøkan og lesiførleikin hjá hesum børnunum seinni.

– Tú skalt jú hava eina djúpari fatan av einum orði fyri eitt nú at kunna lesa lívfrøði, og til tað krevst, at tú hoyrir orðini ofta.

Tær nógv umrøddu pisa-kanningarnar eru ein mátistokkur, ið kann siga nakað um lesiførleikan hjá ungum, men Sissal visir á, at tað kunnu vera fleiri frágreiðingar til úrslitini frá pisa.

– Mínar kanningar vísa ikki, at smærri føroysk børn sum heild hava trupulleikar. Men sjálvandi kann okkurt gerast betri. Vit hava til dømis lítið av uppruna-føroyskum tilfari til sjónvarp og útvarp og fáar appir, youtube-kanalir og podcasts, sum eru ein partur av gerandisdegnum hjá børnum og ungum í dag.

Íkast til víðari gransking

Tað verður ofta sagt, at vit føroyingar ikki siga so nógv. Men vit hava ofta nógvur tættar relationir, sum ger at vit hava nógv samskipti við fólk í tí dagliga. Men av fleiri orsökum er ilt at samanbera føroyskt við málini rundan um okkum. Til dømis er danskt trupult, tí ljóðið er so ymiskt frá tí føroyska.

VÍSINDA-VØKAN 2016

Greinin er skrivað í sambandi við ársins **Vísinda-vøku**, sum verður í Perluni og Reinsarínum í Tórshavn. Vísindavøkan verður **fríggjadagin 30. september** frá kl. 8.00 á morgni til á leið kl. 22.30 á kvøldi.

Ymsar framsýningar og **samvirkin tiltøk** vera í Perluni og á Torginum. Hesi verða skipað kring frumevnini **eld, luft, vatn og jørð**. Her verður alt møgult **frá fiski til dronur** at síggja, hoyra um, smakka og nerta við.

Framløgur, sum serliga eru ætlaðar miðnámskúlanæmingum, verða í Reinsarínum fyrrapartin.

Lærarar og næmingar úr Hoydølum fara at hava ymiskt á skránni **til børn** í einum telti á p-økinum yvirav Reinsarínum.

Steðgur verður millum kl. 15.00 og 17.30, tá **Arkitekturdagarnir**, sum Arkitektafelag Føroya skipar fyri, verða settir.

Frá kl. 17.30 til 19.30 verða tiltøk um og við íblástri frá **Pokemon GO**. Stuttar framløgur, tiltøk og undirhald.

Frá kl. 20.00 verður hugnakvøld við framløgum og undirhaldi.

Vísindavøkan verður eisini á ferð kring alt landið við fyrilestrum í døgnum **19.-29. september**. Fleiri enn **50 fyrilestrar** eru á skránni.

Tað eru granskingarstovnar og Granskingarráðið, sum skipa fyri. Øll tiltøkini eru ókeypis. Sí skrána og les meira á gransking.fo og á **Facebook-síðuni hjá Granskingarráðnum**.

– Danskt er rættiliga ótýðiligt í sínum hjáljóðum, og tað er ikki so lætt at hoyra munin á ljóðunum hjá litla barninum, sum skal læra seg málið. Harafturimóti er tað svenska heilt øðrvísi, og kanningar vísa eisini, at tey norsku og svensku børnini hava tað lættari enn donsku børnini við at læra sítt móðurmál fyrstu árin.

Máltøka hjá børnum er eitt evni, sum verður væl granskað úti í heimi. Aðrastaðni vera EEG-kanningar gjørdar av pinkubørnum, sum kunnu avdúka, um tey skilja munin á bamsu og bólti heilt tíðliga.

– Hyggur barnið eitt sindur longri eftir tí rætta, fer ein grøn pera at lýsa. Slíkar hættir hava vit ikki møguleika at nýta í Føroyum, og tí havi eg lagt meg at einum víðurkendum og nógv brúktum háttalagi, sum verður nógv brúkt aðrastaðni, og sum ger, at eg kann sammeta míni úrslit við úrslit í øðrum londum og málum.

Úrslitini av kanningini hjá Sissal skulu nýtast til triggjar greinar, og ritgerðin skal verjast á Syddansk Universitet. Eftir ætlan skal tilfarið savnast, so tað eisini kann brúkast á føroyskum.

– Hetta er eitt spennandi evni at sita við. Ikki einans gevur kanningin okkum ítøkilig úrslit, sum ikki hava verið tøk áður, men eg kann eisini lesa nógv áhugaverd rák í hesum úrslitunum. Eitt nú kann tilfarið vera íkast til áhugaverdar diskussiónir um kyn og málbrúk, sum kunnu peika á ávís rák í samfelagnum, og sum kunnu vera áhugaverd at granska víðari í, sigur hon at enda.

Um verkætlanina:

Ph.d-verkætlanin hevur til endamáls at gera eina skipaða og empiriskt grundaða lýsing av, hvussu føroysk børn menna málið, og sum kann brúkast sum normur, til dømis tá metast skal um mál-førleika.